

CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID VOOR HULPPERSONEN OF UITVOERINGSAGENTEN

Dr. Chris Pauwels

Het proefschrift "Contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen of uitvoeringsagenten - Rechtsvergelijkende studie van het beginsel, zijn draagwijdte en enkele toepassingen" werd verdedigd op 7 juli 1994. Promotor was Prof. Dr. J. Herbots.

SITUERING

1. Tegenwoordig brengt de uitvoering van vele overeenkomsten voor de contractspartijen de inschakeling van andere personen met zich. Men hoeft slechts te denken aan de aannemer die de materiële uitvoering van het werk waartoe hij zich jegens zijn wederpartij/opdrachtgever verbonden heeft, aan zijn werknemers opdraagt of die daartoe een zelfstandige onderaannemer aanzoekt (die eventueel op zijn beurt personeel inschakelt); aan de verkoper die de verkochte zaak bij de koper laat leveren door één van zijn personeelsleden of daarvoor extern een beroep doet op een transportbedrijf; aan het ziekenhuis dat ter behandeling van de opgenomen patiënt een gans medisch/chirurgisch team organiseert (verpleegkundigen, chirurg, anesthesist...); enz. Dergelijke personen die een contractspartij bijstaan, helpen of vervangen bij de uitvoering van diens contractuele verbintenissen, worden in de Nederlandstalige rechtspraak en literatuur doorgaans "*uitvoerings-agenten*" of "*hulppersonen*" genoemd.

Deze hulppersonen of uitvoeringsagenten kunnen er nu de oorzaak van zijn dat de contractuele verbintenissen van de partij die zij bijstaan of vervangen, tegenover diens medecontractant-schuldeiser, niet op een behoorlijke manier uitgevoerd worden. Kan de contractuele schuldenaar zich dan tegenover zijn wederpartij verschuilen achter het feit dat hem persoonlijk geen verwijt treft en dat de schade veroorzaakt werd door een "derde" ?

Dezelfde vraag rijst ten aanzien van "derden" die door een contractspartij aan de actiefzijde van een wederkerige overeenkomst ingeschakeld worden en door wier toedoen er een tekortkoming aan de passiefzijde van dezelfde overeenkomst zou ontstaan.

Gezinsleden van een huurder, die delen in het genot van de gehuurde woning, kunnen het gehuurde goed b.v. beschadigen. Komt zulk schadegeval voor de contractuele rekening van de huurder ? Of kan hij de afwezigheid van enige persoonlijke fout van zijnentwege als bevrijdingsgrond invoeren ?

2. Onze wetgeving bevat verschillende bijzondere bepalingen waarin een contractspartij uitdrukkelijk aansprakelijk wordt gesteld voor de daden van personen die zij betreft bij de uitvoering van de overeenkomst. Van een algemeen verbintenisrechtelijk wetsvoorschrift in die zin, ontbreekt in de huidige Belgische wetgeving evenwel elk spoor, zodat de vraag rijst of, en zo ja in hoeverre, een contractspartij ook buiten de wettelijk geregelde gevallen door haar wederpartij kan worden aangesproken voor contractuele tekortkomingen die eigenlijk aan "andermans daad" te wijten zijn.

Deze problematiek is in de Belgische (en Franse) rechtsliteratuur lange tijd op de achtergrond gebleven. Het onderwerp is pas geleidelijk in de belangstelling gekomen, naarmate men beseftte dat artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek, waarin onder meer de buitencontractuele aansprakelijkheid van meesters en aanstellers voor schade veroorzaakt door hun dienstboden en aangestelden is neergelegd, niet zonder meer op het contractuele domein kan worden toegepast. Baanbrekend was een artikel van de Franse auteur E. Becqué in de *Revue trimestrielle de droit civil* van 1914, waarin de problematiek werd omschreven en een eerste grondige historische en rechtsvergelijkende terreinverkenning werd gedaan.¹ Sedertdien verscheen over het onderwerp heel wat materiaal, dat echter meestal slechts een beperkte invalshoek had: bespreking van sommige wettelijke toepassings-gevallen, mogelijkheid van contractuele vrijtekening van aansprakelijkheid voor fouten van aangestelden, weerslag van b.v. stakingen op de uitvoering van overeenkomsten tussen de werkgever en derden, en dergelijke. Meer-dere vragen betreffende de weerslag van het optreden van uitvoerings-agenten op de contractuele aansprakelijkheid van de hoofddebiteur, hebben tot vandaag geen duidelijk antwoord gekregen of geven aanleiding tot meningsverschillen in rechtspraak en rechtsleer.

3. De vele onduidelijkheden omtrent de contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen of uitvoeringsagenten in het Belgische recht, nodigen uit tot een rechtsvergelijkende rondblik. Te meer omdat in recentere codificaties, te beginnen met het Duitse *Bürgerliches Gesetzbuch*, wél een uitdrukkelijk algemeen verbintenisrechtelijk voorschrift aan het onderwerp werd gewijd.

In het nieuwe Nederlands Burgerlijk Wetboek, in werking getreden op 1 januari 1992, leest men b.v. in artikel 6:76 : "Maakt de schuldenaar bij de uitvoering van een verbintenis gebruik van de hulp van andere personen, dan is hij voor hun gedragingen op gelijke wijze als voor eigen gedragingen aansprakelijk".

4. Samengevat leverde het onderzoek naar het beginsel, de draagwijdte en enkele toepassingen van de contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen voor het Belgische recht de volgende resultaten op.

¹ BEQUE, E., "De la responsabilité du fait d'autrui en matière contractuelle", *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1914, 251-320.

I. DE INSCHAKELING VAN HULPPERSONEN

5. Aangenomen wordt dat een contractspartij zich in ons recht in principe door anderen mag laten bijstaan of vervangen voor de uitvoering van de overeenkomst, zonder daarvoor bijzondere toestemming vanwege de wederpartij te behoeven.

Op die geoorloofdheid van een beroep op helpers of vervangers bestaan evenwel beperkingen en uitzonderingen. Verschillende factoren kunnen de inschakeling van hulppersonen in bepaalde gevallen geheel of gedeeltelijk verbieden of aan bijkomende voorwaarden onderwerpen: bijzondere wettelijke voorschriften, uitdrukkelijke of stilzwijgende contractuele afspraken, eventuele gebruiken, de aard/strekking zelf van een verbintenis.

II. AANSPRAKELIJKHEID VOOR HULPPERSONEN - HET BEGINSSEL

6. Het *in casu* al dan niet geoorloofd zijn van bijstand of vervanging is in die zin relevant, dat een contractspartij die de uitvoering van de contractueel beloofde prestatie op ongeoorloofde wijze aan anderen overlaat, een *persoonlijke* contractuele fout begaat, met alle aansprakelijkheid vandien voor de schade die de wederpartij erdoor lijdt.

7. Ook wanneer de schuldenaar zich op geoorloofde wijze van hulppersonen bedient, zijn er gevallen waarin men de aansprakelijkheid van de debiteur voor fouten van zijn hulppersonen juridisch-technisch kan terugvoeren op een persoonlijke fout van zijnentwege.

Aan de hoofdschuldenaar zouden b.v. onzorgvuldigheden verweten kunnen worden met betrekking tot de keuze van zijn hulppersoon, de organisatie van diens optreden (instructies...) en/of toezicht op zijn activiteit.

8. De eigenlijke vraag naar de aansprakelijkheid voor hulppersonen betreft echter die gevallen, waarin de hoofdschuldenaar geen enkel persoonlijk verwijt treft.

In de huidige Belgische wetgeving vindt men meerdere uiteenlopende voorschriften die voor specifieke situaties zulke aansprakelijkheid poneren.

Aldus in het Burgerlijk Wetboek b.v. de artikelen 1245 (verbintenis tot afgifte van een zekere en bepaalde zaak), 1735 (huur), 1797 (aanneming), 1953 (hotelbewaargeving) en 1994 (lastgeving). Daarbuiten organiseren nog verschillende andere bijzondere wetsbepalingen op de een of andere manier een aansprakelijkheid van contractanten voor bepaalde personen die zij bij de uitvoering van de overeenkomst zouden betrekken.

Hoewel een algemeen voorschrift, zoals men dat kan aantreffen in recentere buitenlandse codificaties, vooralsnog in onze wetgeving ontbreekt, heeft de rechtspraak, het Hof van Cassatie inclusief, niet geaarzeld om ook buiten de wettelijk geregelde gevallen de aansprakelijkheid van contractspartijen voor hun uitvoeringsagenten als algemeen beginsel te erkennen en er toepassing van te maken. Voor de cassatierechtspraak kan bijzonder verwezen worden naar arresten van 25 september 1959², 21 juni 1979³ en 5 oktober 1990⁴. In het eerste arrest sprak het Hof van Cassatie zeer nadrukkelijk van een beginsel van verantwoordelijkheid van de schuldenaar wegens fouten begaan door zijn aangestelden, aan wie hij de materiële uitvoering van zijn verbintenissen opdraagt. Het arrest van 21 juni 1979 betrof een geval waarin een Belgische bank de uitvoering van een internationale overschrijving had doorgegeven aan een buitenlandse bank, die de meegeedeelde aanwijzingen van de cliënt evenwel niet correct uitvoerde, waardoor wisselverlies werd geleden. In het arrest van 5 oktober 1990 ging het om een aankoop van stookolie: de leverancier-verkoper had de levering bij een klant toevertrouwd aan een andere firma; de chauffeur van de tankwagen (aangestelde van de tweede firma) ging evenwel onzorgvuldig te werk en veroorzaakte schade bij de klant. In beide laatstgenoemde gevallen had de feitenrechter beslist dat de hoofdschuldenaar (de bank resp. de verkoper) *niet* instond voor de fouten van degenen door wie hij zich had laten vervangen voor de uitvoering van zijn contractuele verplichtingen; het Hof van Cassatie verbrak evenwel telkens.

De rechtsleer twijfelt evenmin, en wijst onder meer op de redelijkheid en de billijkheid van zo'n beginsel. De schuldenaar, zo wordt opgemerkt, zou er anders alle belang bij hebben om zijn verbintenissen niet zelf uit te voeren; mits hij bij de keuze van en het toezicht op zijn helper/vervanger zorgvuldig te werk gaat, zou hij alle verdere aansprakelijkheid kunnen ontlopen en het risico voor tekortkomingen vanwege de helper/vervanger op de schuldeiser afwentelen. De schuldeiser mag niet in een ongunstiger rechtspositie terecht komen doordat de schuldenaar de uitvoering van zijn verbintenissen, weze het op geoorloofde wijze, aan anderen overlaat.

² *Arr. Verbr.*, 1960, 86, *J.T.*, 1960, 114, noot ROTTHIER, J.J., *Pas.*, 1960, I, 113, concl. Adv. Gen. MAHAUX, P., *R.C.J.B.*, 1960, 5, noot DABIN, J., *R.W.*, 1959-60, 1255, met noot.

³ *Arr. Cass.*, 1978-79, 1268, *J.T.*, 1979, 675, *Pas.*, 1979, I, 1226.

⁴ *Arr. Cass.*, 1990-91, 125, *J.T.*, 1991, 128, *Pas.*, 1991, I, 115.

Minder eensgezindheid bestaat er in de literatuur over de juridisch-theoretische grondslag van dit verschijnsel. Verschillende theorieën of verklaringen zijn naar voren geschoven. Zo zou de aansprakelijkheid van de debiteur voor zijn uitvoeringsagenten volgens sommigen berusten op de (stilzwijgende of vermoede) wil van de partijen. Anderen hielden voor dat deze aansprakelijkheid voortvloeit uit de omstandigheid dat fouten van hulppersonen voor de hoofdschuldenaar per definitie geen "vreemde oorzaak" zijn in de zin van artikel 1147 B.W.. Het beginsel werd ook soms gefundeerd op de risico-gedachte, of op een "garantie" vanwege de debiteur dat zijn helpers of vervangers correct en zorgvuldig zullen optreden. Gezaghebbende auteurs doen een beroep op de vertegenwoordigingsfiguur: tegenover de schuldeiser vormen de schuldenaar en zijn helpers een economische eenheid; de uitvoeringsagent is slechts een instrument of emanatie van de schuldenaar, die hij in feitelijke en economische zin "vertegenwoordigt", zodat zijn handelingen door de schuldeiser rechtens beschouwd mogen worden als handelingen van de schuldenaar zelf. Nog een andere verklaring trekt een parallel met het verbod van schuldoverdracht en voert de regel van de aansprakelijkheid van de debiteur voor contractuele tekortkomingen, wie hij ook met de materiële uitvoering van zijn verbintenissen belast, uiteindelijk terug op de verbindende kracht van de overeenkomst.

III. DE KRING DER HULPPERSONEN/UITVOERINGSAGENTEN NADER BEKEKEN

9. Als hulppersoon beschouwt men in het algemeen allen die een contractspartij op haar verzoek of minstens met haar instemming geheel of gedeeltelijk bijstaan of vervangen bij de uitvoering van de overeenkomst. Het gaat om personen die optreden ter uitvoering van datgene waartoe de schuldenaar zich persoonlijk verbonden heeft jegens de schuldeiser.

Hierbij worden alle verbintenissen in aanmerking genomen, zowel de hoofdverbintenis van de debiteur, als de bijkomende verbintenissen.

Ook voor degenen op wie hij een beroep doet voor de uitvoering van accessoire contractuele verplichtingen, heeft de debiteur op grond van de hier onderzochte regel in te staan.

10. De aard van de interne of onderlinge relatie tussen schuldenaar en uitvoeringsagent is daarbij in beginsel niet doorslaggevend.

Een belangrijk verschil tussen de contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen en de buitencontractuele aansprakelijkheid voor aangestelden (art. 1384, lid 3 B.W.), ligt hierin dat de eerste niet beperkt blijft tot ondergeschikten van de debiteur.

Zij geldt ook voor personen die buiten elk ondergeschikt verband, op *zelfstandige* basis, door de schuldenaar worden ingeschakeld ter uitvoering van (een deel van) zijn verbintenissen (b.v. de onderaannemers van een aannemer). Het reeds gemelde cassatiearrest van 5 oktober 1990 biedt hiervan een mooie illustratie. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel had in de zaak die aanleiding gaf tot dit arrest, geweigerd om een handelaar in stookolie contractueel aansprakelijk te verklaren voor de schade bij een klant veroorzaakt door de bestuurder van een tankwagen van de (andere) firma op wie de leverancier een beroep had gedaan voor de feitelijke levering. De rechtbank steunde haar beslissing op de overweging dat de leverancier-hoofdschuldenaar op de bestuurder van de tankwagen, die niet zijn werknemer was, geen enkel gezag, leiding of toezicht vermocht uit te oefenen. Het Hof van Cassatie verbrak dit vonnis, stellende dat een afwijzing van aansprakelijkheid *om deze reden alleen*, niet wettelijk verantwoord was.

Dit arrest illustreert meteen ook dat de hoofdschuldenaar ook aansprakelijk kan gesteld worden voor fouten van degene (*in casu* de chauffeur) op wie zijn uitvoeringsagent (*in casu* de andere firma) op zijn beurt een beroep zou doen voor de uitvoering van de opdracht. Aldus zijn hele "ketens" van hulp-personen mogelijk, waarbinnen alle tekortkomingen uiteindelijk voor risico van de hoofdschuldenaar komen.

Een overeenkomst tussen schuldenaar en hulppersoon is niet vereist. Het kan ook om een vriendendienst gaan of om hulp vanwege familieleden. Als er dan al een volwaardig contract tussen de debiteur en zijn uitvoeringsagent bestaat, maakt het niet uit of dit gesloten werd ná het hoofdcontract en specifiek met het oog op de uitvoering daarvan, dan wel of de inschakeling van de hulppersoon gebeurt in het kader van een voorafbestaande contractuele verhouding tussen hem en de debiteur (b.v. diens werknemers).

11. Toch is niet iedereen die op een of andere wijze voor een contractspartij werkzaam is, als zodanig en automatisch diens uitvoeringsagent. Het begrip hulppersoon is essentieel *relatief*, in die zin dat iemand die hoedanigheid slechts heeft ten aanzien van die overeenkomst(en) tussen zijn opdrachtgever en derden, in de uitvoering waarvan hij - hoe miniem ook - concreet ingeschakeld werd. Wanneer op een bouwwerf b.v. meerdere onderaannemers aan het werk zijn, en één van hen lijdt schade door toedoen van een andere, dan kan men niet zeggen dat de hoofdaannemer daarvoor steeds aansprakelijk is tegenover de schadelijgende onderaannemer; de schadeveroorzakende onderaannemer is weliswaar uitvoeringsagent van de hoofdaannemer tegenover de bouwheer, maar hij is dat (normaal) niet t.a.v. de andere door zijn opdrachtgever gesloten onderaannemingscontracten.

12. Hoewel uitvoeringsagenten per definitie in opdracht of met instemming van de schuldenaar handelen, komt het voor dat hun inschakeling in de uitvoering van een overeenkomst niet volkomen op een vrije en eenzijdige beslissing van de schuldenaar berust.

Zo kan een contractspartij soms om redenen die haar persoonlijk betreffen *de facto* gedwongen zijn de hulp van anderen in te roepen. Soms staan wettelijke voorschriften in de weg dat de schuldenaar sommige onderdelen van hetgeen hij aan zijn schuldeiser beloofde, persoonlijk ten uitvoer brengt. De schuldeiser zelf tenslotte kan op allerlei manieren betrokken zijn bij de inschakeling van hulppersonen door zijn schuldenaar. Verandert dit iets voor de mogelijke aansprakelijkheid van de debiteur?

Van de meeste van deze omstandigheden neemt men doorgaans aan dat zij in beginsel geen afbreuk doen aan de regels inzake aansprakelijkheid voor hulppersonen. De omstandigheid dat de schuldenaar om praktische redenen zijn opdracht niet volledig hoogstpersoonlijk kan uitvoeren, dat hij om wettelijke redenen op anderen een beroep heeft te doen, dat de schuldeiser van de inschakeling van derden op de hoogte was of er zelfs uitdrukkelijk toestemming toe gaf, doen volgens een duidelijke meerderheidsopvatting *op zich* niet *automatisch* af aan de mogelijke aansprakelijkheid van de schuldenaar voor tekortkomingen van deze personen, van wie hij zich voor de uitvoering van zijn contractuele verbintenissen bedient. Deze elementen zouden er in bepaalde gevallen eventueel wel - samen met andere - kunnen op wijzen dat de partijen *in casu* anders overeengekomen zijn.

Ernstig betwist is daarentegen het geval waarin de schuldeiser aan zijn wederpartij geen vrijheid laat en de inschakeling van een met naam genoemde hulppersoon contractueel oplegt. In bouwzaken pleegt men b.v. wel eens met een "voorgeschreven onderaannemer" te maken te krijgen. Hierover lopen de standpunten uiteen; niet alleen in het Belgische recht, maar ook elders. Volgens een belangrijk deel van de rechtspraak en de rechtsleer is het feit van de bindende aanwijzing een factor die het risico voor tekort-komingen vanwege de voorgeschreven uitvoeringsagent in beginsel verlegd van de schuldenaar naar de schuldeiser zelf.

Anderen verdedigen integendeel krachtig dat het loutere feit van de bindende aanwijzing van een uitvoeringsagent door de schuldeiser op zich geen afbreuk doet aan de aansprakelijkheid van de schuldenaar; de debiteur, zo wordt o.m. geargumenteed, heeft uiteindelijk vrij met de voorgeschreven hulppersoon ingestemd, als onderdeel van de contractsvoorwaarden.

13. De praktijk leert dat de aanduiding van degenen voor wie een contractant *in concreto* instaat op grond van het hier onderzochte beginsel, niet zelden aanleiding geeft tot onduidelijkheden en/of betwistingen. In deze korte voorstelling mogen twee voorbeelden als illustratie volstaan. In welke mate is een *architect* tegenover de bouwheer aansprakelijk voor fouten vanwege een gespecialiseerd *ingenieur*(*sbureau*), aan wie onderdelen van de conceptie zouden worden toevertrouwd? Het Hof van Cassatie heeft hierover enige twijfel gezaaid in een arrest van 3 maart 1978⁵, waarin gesteld werd dat een architect zich onder bepaalde voorwaarden "*zelfs impliciet kan vrijmaken*" van aansprakelijkheid met betrekking tot een aan een specialist toevertrouwde studie. In literatuur en in rechtspraak wordt soms wel eens uit het oog verloren dat de aansprakelijkheidspositie van de architect in eerste instantie afhangt van de vraag, op grond van welke contractuele verhouding de ingenieur in het bouwproject betrokken wordt. De architect kan in eigen naam en voor eigen rekening (onder)gecontracteerd hebben met de ingenieur; hij kan dat echter ook gedaan hebben in naam en voor rekening van de bouwheer; de bouwheer kan ook zelf, op aanwijzing van de architect, met de ingenieur gecontracteerd hebben. In het eerste geval zou de architect tegenover de bouwheer normaal ten volle moeten instaan voor de specialist, aan wie hij in eigen naam een deel van zijn contractuele opdracht toevertrouwde. In de twee andere gevallen is de ingenieur daarentegen geen uitvoeringsagent van de architect, maar rechtstreekse contractspartner van de bouwheer; eventuele aansprakelijkheid van de architect voor tekortkomingen van de ingenieur kan in die gevallen dan ook niet zonder meer op het beginsel van de aansprakelijkheid voor hulppersonen gegrond worden.

De *medische* sector is een ander belangrijk toepassingsdomein van de aansprakelijkheid voor andermans daad. Vooral in ziekenhuisverband liggen de kaarten niet altijd even duidelijk. De situatie waarbij de patiënt voor zijn behandeling slechts één overeenkomst sluit, namelijk met het ziekenhuis, levert over het algemeen geen problemen op. Dat is anders wanneer de patiënt twee (of meer) contracten aangaat: enerzijds een overeenkomst met het ziekenhuis, voor het verblijf en de begeleidende verpleging; anderzijds een overeenkomst met een arts/chirurg (of overeenkomsten met meerdere artsen) voor de eigenlijke ingreep/behandeling.

Wie is er tegenover de patiënt dan b.v. aansprakelijk voor fouten van iemand van het verpleegkundig personeel in het operatiekwartier?

IV. VOORWAARDEN EN DRAAGWIJDTE VAN DE AANSPRAKELIJKHEID VOOR HULPPERSONEN

⁵ *Arr.Cass.*, 1978, 780, *J.T.*, 1979, 28, *Pas.*, 1978, I, 759, *R.C.J.B.*, 1982, 176, noot VANWIJCK-AKEXANDRE, M., *R.W.*, 1978-79, 711, *T.Aann.*, 1981, 265, concl. Adv.Gen. KRINGS, E.

14. Opdat de hoofdschuldenaar door zijn medecontractant op contractuele grondslag zou kunnen worden aangesproken voor fouten van zijn hulppersoon, dienen in ieder geval de algemene toepassingsvoorwaarden inzake contractuele aansprakelijkheid vervuld te zijn: er moet een geldige overeenkomst bestaan tussen de schuldeiser en de aangesprokene; één of meer uit die overeenkomst voortvloeiende contractuele verbintenissen moeten zijn miskend. De omstandigheid dat de contractuele tekortkoming per hypothese niet door de schuldenaar zelf werd veroorzaakt, maar door iemand voor wie hij instaat, noopt evenwel tot precisering en nadere aanvulling van de algemene contractuele aansprakelijkheidsvereisten.

15. De gedraging van de hulppersoon moet een contractuele tekortkoming opleveren *in de relatie hoofdschuldenaar-schuldeiser*. De vraag is m.a.w. niet of de uitvoeringsagent tekortgeschoten is aan zijn persoonlijke verplichtingen jegens de hoofdschuldenaar, maar of zijn gedrag, *geprojecteerd naar de hoofdschuldenaar*, beschouwd kan worden als een inbreuk op de contractuele verbintenissen van laatstgenoemde tegenover zijn schuldeiser.

Hierbij worden in beginsel alle contractuele verbintenissen en miskenningen ervan in aanmerking genomen: hoofdverbintenissen en bijkomende verbintenissen; verbintenissen te doen en verbintenissen niet te doen; resultaat-zowel als inspanningsverbintenissen; niet-uitvoering zowel als gebrekkige of laattijdige uitvoering; nalatigheden zowel als opzettelijke schadeverwekking. Hierop bestaan evenwel uitzonderingen; bijzondere wetsvoorschriften (o.m. in de transportsector) doen de hoofdschuldenaar niet voor om het even welke schade en/of schadeoorzaak instaan.

Een schade die niets van doen heeft met de uitvoering van de overeenkomst kan enkel aanleiding geven tot *buitencontractuele* aansprakelijkheid van de hulppersoon zelf (artt. 1382-1383 B.W.) of van de hoofdschuldenaar op grond van artikel 1384 B.W., met alle toepassingsvoorwaarden vandie.

De schuldenaar draagt evenmin contractuele aansprakelijkheid voor tekortkomingen, vanwege zijn uitvoeringsagenten, bij de uitvoering van prestaties die niet tot de verbintenissen van de schuldenaar kunnen worden gerekend. Zo werd beslist dat een aannemer niet instond voor de gebrekkige uitvoering, door personeel van een onderaannemer, van werken die niet in de hoofd-aanneming begrepen waren en waartoe de bouwheer - volledig buiten de hoofdaannemer om - rechtstreeks opdracht had gegeven aan werklui van een onderaannemer.

16. Een wel bijzondere omstandigheid waarmee een schuldenaar geconfronteerd kan worden, is die van een *werkstaking* vanwege degenen op wie hij gerekend had voor de uitvoering van zijn contractuele verbintenissen, in de eerste plaats zijn eigen personeel. Op het eerste gezicht lijkt alles voorhanden om in zulke gevallen de regel van de aansprakelijkheid voor hulppersonen onverminderd toe te passen. Nadere studie van de binnen- en buitenlandse rechtspraak en rechtsleer brengt evenwel aarzelingen en meningsverschillen aan het licht.

De Belgische rechtspraak blijkt de problematiek overwegend *niet* te bekijken door de bril van de aansprakelijkheid voor hulppersonen, maar door die van de klassieke *overmachtsleer*. Telkens wordt nagegaan of een staking *in casu* al dan niet beantwoordt aan de klassieke criteria voor overmacht/vreemde oorzaak in de zin van de artikelen 1147-1148 B.W.: onvoorzienbaarheid, onvermijdbaarheid, onmogelijkheid om de aangegane verbintenissen (tijdig) uitgevoerd te krijgen, vreemd aan de schuldenaar (in de zin van niet te wijten aan of gepaard gaande met enige persoonlijke fout).

17. Men weet dat aanstellers op *buitencontractueel* vlak niet voor alle schadeverwekkende gedragingen van hun aangestelden aansprakelijk zijn. Artikel 1384 lid 3 B.W. vereist dat de aangestelde handelde *in de uitoefening van zijn bediening*. Volgens de klassieke formulering van het Hof van Cassatie volstaat het dat de onrechtmatige daad tijdens de bediening van de aangestelde is verricht en met die bediening, weze het onrechtstreeks en occasioneel, verband houdt. Geldt deze beperking ook op het contractuele terrein ?

De rechtspraak levert heel wat situaties waarin deze vraag aan de orde was: allerlei vormen van fraude en misbruik van functie door hulppersonen, ontvreemdingen van aan de schuldeiser toebehorende zaken, zelfs gevallen van brandstichting door personeel van bewakingsfirma's. Het feit dat de hulppersoon in zulke gevallen voor louter persoonlijke doeleinden handelde en misbruik maakte van zijn functie, wordt over het algemeen niet als een beletsel voor contractuele aansprakelijkheid van de hoofdschuldenaar beschouwd. Waar het op aankomt is dat het gedrag van de hulppersoon een *contractuele* tekortkoming in hoofde van de hoofdschuldenaar oplevert. Grensgevallen, waarin twijfel kan bestaan of er *in casu* wel een contractuele verplichting van de schuldenaar werd miskend (b.v. bij ontvreemdingen), zijn uiteraard onvermijdelijk.

18. Hoe functioneert de contractuele aansprakelijkheid voor uitvoeringsagenten dan precies *qua* maatstaven en draagwijdte ?

Algemene regel blijkt te zijn dat hiervoor dezelfde regels gelden als om uit te maken of en, zo ja, in hoeverre de hoofdschuldenaar aansprakelijk is voor eigen daden en nalatigheden. De contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen is geen nieuwe vorm van objectieve aansprakelijkheid, zoals wel eens ten onrechte beweerd. Het gedrag van de hulppersoon wordt fictief als persoonlijk gedrag van de hoofdschuldenaar beschouwd; nagegaan wordt hoe de aansprakelijkheidskaarten zouden gelegen hebben indien de hoofdschuldenaar zélf het gedrag van zijn uitvoeringsagent had vertoond.

Dit betekent b.v. dat het gedrag van de helper/vervanger wordt getoetst aan de zorgvuldigheid die de schuldeiser *van de hoofdschuldenaar* mocht verwachten.

De bewijslast zal verschillen naargelang de verbintenissen van de hoofdschuldenaar resultaats- dan wel inspanningsverbintenissen zijn. In het eerste geval staat het aan de hoofdschuldenaar, te bewijzen dat er aan hemzelf noch aan zijn helper(s) enig verwijt kan worden gemaakt; in het tweede geval ligt de bewijslast m.b.t. de onzorgvuldigheid bij de schuldeiser.

In beginsel mag de hoofdschuldenaar te zijner bevrijding een beroep doen op toeval, overmacht of een vreemde oorzaak waarmee de hulppersoon af te rekenen had, op voorwaarde en in de mate dat die omstandigheid hem ook zou hebben bevrijd indien hij er zélf door getroffen zou geweest zijn.

Zoals bij persoonlijke tekortkomingen, is de schuldenaar bij fouten van uitvoeringsagenten in principe slechts gehouden tot vergoeding van de bij het sluiten van de overeenkomst voorzienbare schade (zie art. 1150 B.W.). Van deze regel werd o.m. toepassing gemaakt in een (omstreden) cassatiearrest van 20 oktober 1983⁶, waarin het Hof van Cassatie instemde met de beslissing van het Hof van Beroep te Brussel dat een hoofdaannemer niet aansprakelijk was voor brandschade in een fabrieksgebouw, veroorzaakt bij de uitvoering van laswerken door een aangestelde van een onderaannemer, omdat die schade voor de hoofdaannemer onvoorzienbaar was in de zin van artikel 1150 B.W.

19. Voor een aantal aspecten van de contractuele aansprakelijkheid spelen de intrinsieke ernst van de verweten fout of innerlijke gesteldheden een rol. Met name aan de omstandigheid dat er *kwade trouw, opzet, bedrog, grove schuld* of dergelijke in het spel is, zijn soms bijzondere rechtsgevolgen verbonden. Het betreft in ons recht o.m. de omvang van de te vergoeden schade (zie art. 1150 B.W.), de geoorloofdheid van exoneratiebedingen, verzekeraarheid, in sommige gevallen ook de termijn waarbinnen de schuldeiser zijn vordering wegens wanprestatie moet instellen.

Draagt de regel dat de hoofdschuldenaar voor tekortkomingen vanwege zijn hulppersonen in dezelfde mate en op dezelfde wijze aansprakelijk is als voor eigen tekortkomingen zó ver, dat aan kwade trouw, opzet e.d. vanwege een uitvoeringsagent voor de hoofdschuldenaar dezelfde rechtsgevolgen verbonden zijn als aan zijn persoonlijke kwade trouw, opzet e.d. ?

Noch bij ons, noch in de ons omringende landen, blijkt die vraag zonder meer en in alle opzichten onbetwist met ja of neen beantwoord te worden. Slechts ten aanzien van organen van rechtspersonen bestaat eensgezindheid om hun innerlijke gesteldheden of beweegredenen in de uitoefening van hun taak als zodanig aan de rechtspersoon-schuldenaar toe te rekenen.

⁶ *Arr. Cass.*, 1983-84, 193, *Pas.*, 1984, I, 182.

20. Een ander betwist punt betreft de vraag of schuldonbekwaamheid van de hulppersoon verhindert dat aansprakelijkheid bij de debiteur intreedt. In een arrest van 29 november 1984⁷ diende het Hof van Cassatie zich b.v. uit te spreken over een geval waarin een onderhuurder in een plotse vlaag van geestesstoornis brand gesticht had in het gehuurde goed. Het Hof besliste - merkwaardig, op het eerste gezicht - dat de onderhuurder voor zijn gedrag niet aansprakelijk was jegens de hoofdhuurder, maar dat de geestesstoornis van de onderhuurder toch niet afdeed aan de aansprakelijkheid van de hoofdhuurder jegens de verhuurder, op grond van artikel 1735 B.W.

V. CONTRACTUELE BEPERKINGEN OF UITSLUITINGEN VAN AANSPRAKELIJKHEID VOOR HULPPERSONEN

21. Krachtens het beginsel van de wilsautonomie (art. 1134 B.W.) staat het de partijen in beginsel vrij te bedingen dat zij voor contractuele tekort-komingen te wijten aan hulppersonen niet of slechts in beperkte mate aansprakelijk zullen kunnen worden gesteld. Hierop bestaan evenwel uit-zonderingen.

Vooreerst kunnen dwingende wettelijke bepalingen, al dan niet van openbare orde, vrijtekeningen van aansprakelijkheid geheel of gedeeltelijk verbieden. Men denke in dit verband b.v. ook aan de tienjarige aansprakelijkheid van aannemers voor gebreken die de stevigheid van het door hen opgerichte gebouw in het gedrang brengen. Net zo min als voor persoonlijke fouten, zal een hoofdaannemer zich terzake niet kunnen exonereren voor fouten van zijn personeel of van onderaannemers.

Ook voor tekortkomingen vanwege hulppersonen geldt de algemene regel dat een exoneratiebeding niet tot gevolg mag hebben dat de aangegane verbintenis daardoor teniet zou worden gedaan en de overeenkomst elke zin of betekenis ontnomen.

22. Of men zich - buiten de genoemde gevallen - naar algemeen Belgisch contractenrecht mag exonereren voor *opzettelijke* fouten van uitvoeringsagenten, was lange tijd omstreden. In het gekende arrest van 25 september 1959⁸ liet het Hof van Cassatie er geen twijfel (meer) over bestaan dat het naar algemeen Belgisch contractenrecht slechts verboden is om zich vrij te tekenen van aansprakelijkheid voor *persoonlijk opzet* (of, indien het om een rechtspersoon gaat, voor opzet vanwege een orgaan). Voor opzet vanwege (andere) uitvoeringsagenten is exoneratie volgens het Hof daarentegen in principe geoorloofd. In de recente rechtsleer wordt deze opvatting evenwel meer en meer onder vuur genomen en wordt ervoor gepleit om ook wat dit betreft de fouten van uitvoeringsagenten volledig op gelijke voet te stellen met persoonlijke fouten van de debiteur.

⁷ *Arr.Cass.*, 1984-85, 446, *J.T.*, 1987, 422, *Pas.*, 1985, I, 399, *R.C.J.B.*, 1987, 213, noot GLANSBORFF, F., *R.W.*, 1986-87, 542.

⁸ Zie voetnoot 2.

Voor overeenkomsten die aan de nieuwe Handelspraktijkenwet (WHPC) van 14 juli 1991 onderworpen zijn, is het b.v. gedeeltelijk anders. Binnen haar ruime toepassingsgebied verbiedt die wet formeel zowel exoneratie voor eigen opzet en grove schuld, als voor opzet of grove schuld van aangestelden of lasthebbers (art. 32, 11° WHPC). Merkwaardig is, dat het verbod slechts slaat op *volledige uitsluitingen* van aansprakelijkheid en dat de wet wel spreekt van *aangestelden*, maar niet van zelfstandige uitvoeringsagenten. Voor beperkingen van aansprakelijkheid en voor de zelfstandige hulppersonen gelden nog steeds de gemeenrechtelijke grenzen (*supra*), alsmede de algemene norm van art. 31 WHPC, dat het (exoneratie)beding geen "kennelijk onevenwicht" mag scheppen tussen de rechten en plichten van de partijen.

VI. AFWENTELINGSMOGELIJKHEDEN: REGRES EN VERZEKERING

23. Dat de hoofdschuldenaar - voor zover hij zich niet rechtsgeldig zou hebben geëxonereerd - tegenover zijn schuldeiser instaat voor de fouten van zijn hulppersonen, betekent nog niet dat de financiële gevolgen daarvan (schadevergoedingen...) definitief op de schouders van eerstgenoemde dienen te blijven rusten.

24. Algemeen wordt erkend dat de tegenover zijn medecontractant-schuldeiser aansprakelijke hoofdschuldenaar in beginsel *regres* kan uitoefenen op zijn hulppersoon, aan wie hij zijn aansprakelijkheid te danken heeft.

Dit regres vindt zijn grondslag in de onderlinge rechtsverhouding tussen de debiteur en zijn hulppersoon. De precieze voorwaarden, modaliteiten en draagwijdte van het regres worden door die onderlinge rechtsverhouding gedetermineerd. Indien er tussen schuldenaar en uitvoeringsagent een overeenkomst bestaat (b.v. een onderaannemingscontract), zal het verhaalsrecht binnen dat onderling contract afgewikkeld worden. Bij ontstentenis van een contract schuldenaar-hulppersoon gelden de regels inzake buitencontractuele aansprakelijkheid.

Procesrechtelijk gezien hoeft de hoofdschuldenaar de definitieve beslechting van het aansprakelijkheidsgeschil tussen hem en de schuldeiser meestal niet af te wachten, vooraleer op zijn beurt zijn hulppersoon in rechte aan te spreken. De debiteur heeft er - wanneer het rechtens niet uitgesloten is - alle belang bij om de hulppersoon via een oproeping in vrijwaring zo snel mogelijk in de procedure tussen hem en de schuldeiser te betrekken.

In bepaalde sectoren, zoals het vervoer, gelden voor het verhaalsrecht bijzondere wettelijke voorschriften.

Ten aanzien van *werknemers* van de schuldenaar, met hem verbonden door een arbeidsovereenkomst in de zin van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978, moet in het algemeen rekening gehouden worden met het voorschrift van artikel 18 van die wet: zij zullen slechts in regres aangesproken kunnen worden in geval van bedrog, zware schuld of eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomende lichte schuld.

25. De hoofdschuldenaar kan de financiële gevolgen van zijn aansprakelijkheid wegens het gedrag van zijn uitvoeringsagenten eveneens opvangen door zich hiervoor behoorlijk te laten *verzekeren*.

Op te merken valt dat een aansprakelijkheidsverzekering ten aanzien van fouten van hulppersonen een ruimere dekking kan bieden dan ten aanzien van persoonlijke fouten van de verzekerde debiteur. De uitsluiting van de opzettelijke fout (art. 8 Wet op de landverzekeringsovereenkomst 25 juni 1992) betreft slechts het hoogstpersoonlijke opzet van de verzekerde (of dat van een orgaan, indien het om een rechtspersoon gaat).

Voor de uitgekeerde bedragen gesubrogeerd in de rechten van de verzekerde debiteur, kan de verzekeraar op zijn beurt regres uitoefenen op de hulppersoon. Naast de werknemers (*supra*) genieten nog enkele anderen hier van een bijzondere bescherming (zie art. 41 Wet op de landverzekeringsovereenkomst).

VII. RECHTSVERGELIJKENDE BEVINDINGEN

26. Rechtsvergelijking met betrekking tot het onderzochte thema blijkt zeer verhelderend. Het beginsel van de aansprakelijkheid voor uitvoeringsagenten heeft overal vaste voet gekregen.

In sommige landen, zoals Duitsland en Nederland (*supra*, nr. 3), werd het door de wetgever uitdrukkelijk als principe van algemeen contractenrecht verwoord. In andere, waaronder België, werd het beginsel door de rechtspraak en de rechtsleer erkend, op basis van uiteenlopende bijzondere wettelijke toepassingen.

De algemene voorwaarden en gevolgen van de contractuele aansprakelijkheid zijn weliswaar niet overal dezelfde, doch het *toerekeningsmechanisme* met betrekking tot gedragingen van hulppersonen is in essentie gelijk: de debiteur heeft voor contractuele tekortkomingen, te wijten aan zijn hulppersonen, in beginsel (behoudens bijzondere afwijkende regeling) op dezelfde wijze en in dezelfde mate in te staan als voor een persoonlijk veroorzaakte tekortkoming.

In de rechtspraak ziet men vaak dezelfde type-gevallen terugkomen. Op sommige punten doen zich in verschillende landen opvallend gelijklopende wijzigingen in traditionele opvattingen voor. Verschillen tussen en betwistingen binnen de onderzochte rechtssystemen betreffen voornamelijk aspecten waaromtrent ook in het eigen Belgische recht onduidelijkheid en/of meningsverschillen bestaan.

Contractuele aansprakelijkheid voor hulppersonen of uitvoeringsagenten

De algemene erkenning van het beginsel van de aansprakelijkheid voor hulppersonen moge inmiddels ook blijken uit de opname ervan in de zgn. *Principles of European Contract Law*.⁹ Artikel 3.107 van deze *Principles* luidt: “*A party who entrusts performance of the contract to another person remains responsible for performance*”.

⁹ Zie hierover STORME, M.E., "Mogelijkheden en kenmerken van beginselen van eenvormig contractenrecht", *Jura Falconis*, 1994-95, 491-503.